

14. Camus, A. (1997). Myth of Sisyphus. *Selected Works. In 3 t., 3. Essay*, 72-162. Kharkiv: Folio (in Ukr.)

DONIY Natalia Yevgeniivna,

Doctor of Sciences (Philosophy),

Professor of the Department of Economics and Social Disciplines,

The Academy of the State Penitentiary Service of Ukraine,

e-mail: doniyne@ukr.net

SOCIAL DEVITALISATION AS A CONSEQUENCE OF PSYCHOLOGICAL TRAUMA OF UKRAINIAN SOCIAL SPACE DONE BY THE SOVIET IDEOLOGY

Abstract. *Introduction. It is noted that trauma of Ukrainian social space was caused by prolonged domination of Soviet ideology, when cultivating fears and phobias, and individuals were forced to flee from "the Power's achievements" both physically and mentally. It is stressed that one of the consequences of the Soviet past for modern Ukraine was the dissemination of the phenomenon described as the concept of "social devitalisation". Purpose. The article aimed to distinguish the key moments of traumatizing by the Soviet ideology, which as the basis determines the dissemination of the phenomenon of social devitalisation in the Ukrainian social space of the early twenty-first century. Methods. Based on the stated goal and formulated objectives, the main methods of research were retrospective and comparative analysis. Results. It was stated that the fact that the Soviets left primarily "imprints" on the sphere of values and determined the axiological shifts in the most vital components of the Ukrainian social space adds to the specificity of the functioning of the modern Ukrainian social reality. Originality. It is indicated that the destruction of the natural connection and exchange between the city and the countryside and the artificially formed Soviet conflict between them is the main reason for the emergence of social devitalisation of personality. Among the reasons, it is indicated that the destroyed connection was for some time replaced by one-way forced alienation, in which the city consumed exclusively (products, people, land), and that destroyed the source of vitality. Conclusion. It is noted that the Soviet ideology "killed" those sources of vitality that nurtured Ukrainians at all times. It should be said, that the Soviet ideology had formed a habit/stereotype that forced the Ukrainians to leave lands/villages and to seek for a better fate somewhere in the space of dead cities and continue to make the village to die.*

Key words: Sovietism, ideology, vitality, social devitalisation, cultural (social) trauma, village/city.

Одержано редакцією 11.05.2018
Прийнято до публікації 11.06.2018

УДК: 101.1; 371.13

DOI: 10.31651/2076-5894-2018-1-30-36

ГНАБА Світлана Олександрівна,

доктор філософських наук,

доцент кафедри філософських дисциплін

Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка,

e-mail: sveta_ganaba@ukr.net

«РЕВОЛЮЦІЯ У НАВЧАННІ»: ЗМІНА МОДЕЛЕЙ МИСЛЕННЯ

Визначальними факторами розвитку сучасного світу є випадковість, спонтанність, хаотичність, імовірність. Вони засвідчують не стільки руйнацію усталеного порядку, скільки є творчим потенціалом у становленні нового порядку й гармонії. Ці обставини потребують від людини іншого мислення, вміння творчо й гнучко реагувати на всі зміни, переосмислювати набуті знання, розглянувши їх у контексті випадковості. У цьому зв'язку актуалізується проблема якісного реформування освіти, зокрема пошук нових моделей мислення. Процес мислення символізує вищий ступінь людського пізнання. Людина навчається мисленню, пояснюючи реалії буття. Продуктивним є мислення, яке має на меті не лише пояснити невідоме, а й у відомому та очевидному віднайти незрозуміле та неймовірне. Життєвість цього мислення можлива за умови, що воно постійно балансує на межі хаосу. У такий спосіб воно здатне відобразити змінний характер реалій

сучасності, їх постійну динаміку та мінливість. Імплікація цих методологічних орієнтирів та ідей в освітню сферу суттєво змінює її суспільне призначення. Освіта сприймається як сфера постійного продукування та перегляду знань, які повсякчас виникають у принципово нових умовах і є релевантними у мінливих ситуаціях-переходу. Завданням освіти є не стільки навчати думати про речі якими вони є, скільки як вони можуть змінитися та яких рис вони можуть набути у майбутньому. Культивування продуктивного мислення можливе за умови ліквідації авторитету загальноприйнятих правил, приписів та стандартів.

Ключові слова: мислення, мінливість, сучасний світ, сфера освіти, реальність.

Постановка проблеми. Сучасність дедалі більше засвідчує «кінець знайомого світу» (І. Валлерстайн). Вона переповнена масштабними кризовими явищами, небезпечними ризиками, тривожними прогнозами тощо, що руйнують не лише структури світового порядку, а й логіку їх існування. Визначальними факторами розвитку є випадковість, спонтанність, імовірність. Така ситуація, з одного боку, засвідчує кризовий характер сучасної світобудови, а з іншого, вказує про вихід її на кардинально нові обрії розвитку. Невпорядкованість і хаотичність розуміються не стільки як свідчення руйнації, а як «творчий потенціал» у становленні нового порядку і гармонії.

Варто зазначити, що реалії сьогодення, засновані на змінних, плінних версіях модерності (З. Бауман), презентують низку викликів перед людиною. Відповіді на них вона зможе дати за умови усвідомлення можливостей й ризиків своєї діяльності у крихкому, нестабільному світі. Ці обставини потребують від людини іншого мислення, вміння творчо й гнучко реагувати на всі зміни, переосмислювати набуті знання, розглянувши їх у контексті ймовірності та випадковості. У цьому процесі людина має керуватися не лише логікою, застосовуючи мистецтво аргументації та вміння вести діалог, а й досягати і пізнавати реалії світу інтуїтивно, міркуючи й про те, якими вони були і якими вони можуть стати. Пріоритетною в умовах сьогодення, на думку О. Жукової, є здатність людини «вхоплювати новизну», «відчувати час», «керувати мрією», «передбачати майбутні зміни та їх наслідки», «планувати і втілювати проекти в життя...» [1, с. 244]. Загалом реалії сучасності вимагають від людини подолання одномірного сприйняття та осмислення світу, у якому їй нав'язувалися певні стандарти, алгоритми дій, певні зразки пізнання та мислення тощо. Водночас, нездатність та небажання людини навчатися мисленню у мінливостях буття і альтернативах світу, яке враховує складність та багатоаспектність предмета пізнання, використовуючи складність та цілісність людської природи постає екзистенційною проблемою. Використання звичного мислення та навиків індустріальної епохи в умовах глобального «макрозрушення» (Е. Ласло), на думку Л. Горбунової, дорівнює спробі жити в сучасних мегаполісах з мисленням та кругозором середньовічних феодальних сіл [2].

Освіта завжди виступала одним із найважливіших чинників соціалізації людини. Вона не існує поза реальністю, навпаки, своїх нових характеристик й обрисів набуває у контексті запитів певної історичної епохи. У цьому зв'язку актуалізується питання реформування сучасної освіти. Мова йде не про часткові зміни чи точкові нововведення на певному етапі освітнього процесу. Реформи покликані якісно й докорінно перебудувати сферу освіти, з тим, щоб допомогти людині відшукати адекватні відповіді на виклики сучасності, виконавши превентивну функцію її підготовки до життя в епоху цивілізаційного переходу. Освітня діяльність має постати інноваційним середовищем, що виявляє здатність працювати на перспективі майбутнього. У цій сфері мають відбутися по справжньому революційні нововведення, серед яких й реформа мислення.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Якому мисленню необхідно навчати, щоб мати змогу адекватно і ефективно осмислювати мінливі реалії? Цивілізаційні «виклики» в умовах сучасності передбачають необхідність вироблення принципово нових підходів до осмислення природи світу і його об'єктів як складного, мінливого феномена.

Науковцями створено низку напрацювань з окресленої проблеми. Питаннями дослідження природи та особливостей переходу до ефективного мислення в сучасну епоху займаються фахівці різних галузей. Використання міждисциплінарного контексту дослідження дозволяє їм сформувати нову парадигму, яка б символізувала нове наукове розуміння світу. Сутність і функціональні характеристики переходу до нового мислення представлені у концепціях «інноваційного мислення» В. Делія, «складного мислення» Е. Морена, «номадичного мислення» Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі, «постметафізичного мислення» Ю. Габермаса, «глобального мислення» Е. Ласло, «транверсального розуму» В. Вельша тощо. Таке мислення враховує світ та людину як складні цілісні структури, які знаходяться у постійному взаємозв'язку, русі та самозміні. Воно презентує пізнавальну діяльність як відкриту систему, що має не лише раціональну складову, а й емоційну, рефлексивну, міфологічну та інші, оскільки пов'язана з переконаннями й особистісними інтересами тих, хто навчається. «Центральною темою цих концепцій є тема переходів, перехідних станів між різноманітними типами раціональностей, тема транскультурного, трансдисциплінарного та транспарадигмального мислення» [3, с. 93], – пише Л. Горбунова. Об'єднавчою основою різних підходів є націленість на формування нового образу мислення, адекватного світу, що безперервно змінюється.

Метою статті є окреслення методологічних засад та пріоритетів освітньої діяльності у розвитку мислення, яке є продуктивним для людини сучасної епохи.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, з'ясуємо питання, що таке мислення й що значить навчатися мисленню? Процес мислення символізує вищий ступінь людського пізнання, який пов'язаний з обробкою інформації та збереженням у пам'яті її результатів, з тим, щоб надалі використовувати у практиках життя. Філософський словник трактує дане поняття як творчу здатність людини, що сформувалася і набула розвитку у процесі її життєдіяльності. Даний процес полягає у постійному перегрупуванні і переосмисленні всіх можливих змістів свідомості, у створенні та руйнуванні наявних між ними зв'язків і відносин. Те, що людина дізналася, є тим самим, що і думка, за посередництва якої вона про це довідалася [4, с. 577]. Наявність мислення відрізняє людину від інших істот. Воно є тим, що створює людина і, що створює людину. Вона отримує лише потенційну здатність до мислення, яку має розвинути, а згодом реалізувати у процесі своєї життєдіяльності. Мислення надається як проект, якому необхідно навчати. Що означає навчати мисленню? Відповідаючи на це запитання М. Гайдеггер стверджує, що «людина навчається, коли вона приводить свій образ дій у відповідність з тим, що звернено до її сутності в даний момент. Мислити ж ми навчаємося, коли підпорядковуємо свою увагу тому, що нам дається для осмислення» [5, с. 34].

Людина навчається мисленню пояснюючи та осмислюючи реалії буття. Відтак, реальність формується у той самий спосіб, що і думки учасників. Відповідно чим складніше мислення, то складнішою стає реальність (власне розуміння цієї реальності). Однак реальність не тотожна мисленню. Вона завжди багатогранніша і складніша за наше розуміння її реалій. Реальність володіє здатністю дивувати, а мислення отримує можливість створювати та осмислювати. Звертаючи увагу на цю обставину Дж. Сорос зауважує, що «існує розходження між тим, якими люди є насправді, й тим, якими вони уявляють себе, є також двосторонній рефлексивний зв'язок між образом і реальністю, ще міцніший ніж у зовнішньому світі, оскільки йому не потрібне посередництво зовнішньої події, щоб мислення вплинуло на предмет розгляду» [6, с. 5].

Загалом, релевантним і продуктивним можна визначити мислення, яке має на меті не лише пояснити невідоме, а й у відомому та очевидному віднайти незрозуміле та неймовірне. Це мислення іншого порядку, що полягає передусім у подоланні наявних меж, у «поєднанні не поєданого», тобто відмінного, не редукованого тощо. Його життєвість можлива за умови, що воно постійно зазнає змін, руйнувань, балансує на

межі хаосу. Дане мислення не здійснюється у чітко визначеному руслі, воно рухається радше манівцями та змінюється у різних напрямках, долаючи межі окреслених репрезентацій, відкриваючи нові горизонти розуміння буття та місця у ньому людини. У такий спосіб воно здатне відобразити змінний характер реалій сучасності, їх постійну динаміку та мінливість. Таке мислення може бути експліковане у вигляді цілісної єдності взаємообумовлених, взаємозалежних чинників, принципів, що знаходять втілення у міждисциплінарних дослідженнях.

Процес мислення сконцентровується на використанні неочікуваних змін та випадковостей, які не розглядаються як другорядні явища, а радше як потенційна можливість у створенні кардинально нового розуміння реалій буття. Відкритість, трансдисциплінарність, креативність передбачає одночасний розгляд проблем з різних позицій, на різних феноменальних рівнях пояснення, що пов'язані з різними дискурсивними і дисциплінарними перспективами. За своєю природою мислення має відображати та символізувати саму суть життя з його раціональними та ірраціональними проявами. Проілюструємо вищезазначені думки на прикладі міркувань Е. Морена. На його думку, сучасне суспільство опинилося на краю прірви і здатне опинитися у безодні. Проте це не стан есхатологічної безнадійності. Шанс на порятунок від ймовірної катастрофи існує і він полягає у культивуванні нового мислення, нової логіки, нових світовідчуттів у розумінні процесів сучасності. Щоб отримати таку можливість необхідна радикальна відмова від звичного та зрозумілого і, водночас малоефективного та значимого. Визволившись від плаценти світу стабільного та передбачуваного, людина у потугах та муках вічних пошуків має відкрити новий світ, у якому житиме з усвідомленням своєї єдності і своєї відповідальності за планету, з почуттям бережливого відношення до землі, на якій живе з іншими людьми. Стан ризиків та небезпек є необхідною умовою розвитку. На думку Е. Морена, зростання безконтрольних процесів варто розглядати як *feed-backpositif* – зворотний позитивний зв'язок, реакцію на ліквідацію старих усталених, застиглих структур, що здатні мимовільно викликати появу сил, трансформуватися і регенеруватися. У ймовірності катастрофи приховується шанс на порятунок. Цей процес Е. Морен метафорично уподібнює до народження метелика з гусені. Загибель гусені – саморуйнація її організму та перетворення у кокон, символізує утворення іншого організму, відмінного від попереднього.

Таким чином, у акті самознищення та саморуйнування закладено процес творення якісно нової субстанції. У даній метаморфозі органічно переплетена смертельна небезпека, ризики есхатологічного фіналу із народженням майбутнього. Це стан, у якому одночасно зберігається ідентичність та присутні фундаментальні трансформації. Як стверджує Е. Морен, необхідно пройти через відчай, щоб віднайти надію [7, с. 44]. Складність світу відображається не лише у множинності аспектів його буття, а й у наявності нетривіальних, неочікуваних зв'язків між ними та здатності створювати ці зв'язки і поєднання. Оригінальні та непрогнозовані зв'язки, поєднання розглядаються як своєрідний «клей», який об'єднує елементи в єдине ціле і робить це ціле складним. Як результат утворюється єдність, яка ґрунтується на множинності, що розвивається, зберігаючи унікальність. Змістове переплетення концепцій, на думку Л. Горбунової, завжди залишає на них відбиток або у формі запозичень, або у формі специфічних інтерпретацій. Тому окремі раціональності, попри їх автономність та замкнутість, живляться, розвиваються та існують за рахунок спектру переходів і взаємодії між собою [8, с. 45].

Здатність до переходів та осмислення відмінностей не передбачає жодної абсолютизації. Визнання плюральності та мінливості, пошук переходів в осмисленні відмінностей позбавляє дане мислення законодавчо-репресивного характеру. Воно не полишене світу інтуїції та відчуттів, того, що пов'язане із внутрішнім світом людини. Саме ці акти дозволяють людині відшуковувати та «перекидати місточки» між здавалося б несумісними ідеями, думками, демонструючи у такий спосіб нове розуміння проблем,

створювати інноваційний інтелектуальний продукт тощо. Таке мислення веде діалог з внутрішнім світом людини та світом довкола неї. Воно є надзвичайно релевантне в умовах перманентної процесуальності, де єдність існує не як чітко фіксований образ, а повсякчас виникає, змінюється, зникає з тим, щоб знову «народитися». Єдність символізує процес і у процесі твориться єдність. Вона набуває характер ситуативно можливісного. Сталість і стабільність можлива у ситуації переходу і за його межами втрачає будь-який сенс та значення. За твердженням В. Вельша, у змістовному аспекті дана єдність є специфічною, оскільки полишена здатності реалізувати свою претензію на тотальність. Вона реалізується у плюральності, яка не зводиться до єдиного знаменника шляхом пошуку спільного та нівелювання відмінного [9, с. 83]. Предметом її зацікавлень є конфліктні ситуації з приводу неповного знання, прагматичні парадокси та невизначеності. «З неї випливає не знайоме, а невідоме. І як нову модель легітимізації вона пропонує ту, що наближається до паралогічного розуміння розбіжності» [9, с. 51], – зазначає дослідник.

Імплікація цих методологічних орієнтирів та ідей в освітню сферу суттєво змінює її суспільне призначення. Освіта сприймається як сфера постійного продукування та перегляду знань, які повсякчас виникають у принципово нових умовах і є релевантними у мінливих ситуаціях переходу. Ця сфера покликана повсякчас творити простір думки, а не лише споживати її результати. У такій ситуації мислення вже не сконцентровується на оперуванні лише конкретними відомостями. Завданням освіти є не стільки навчати думати про речі якими вони є, скільки як вони можуть змінитися та яких рис вони можуть набути у майбутньому. У контексті даних міркувань Дж. Сорос радить уявляти світ як можливий, як «загальне рівняння, де сучасне представлене особливим набором констант. Змінивши константи, те саме рівняння можна застосувати до всіх минулих та майбутніх ситуацій. Працюючи із загальними рівняннями такого роду, слід бути готовим прийняти будь-який набір констант, що узгоджують з ними. Інакше кажучи, слід вважати можливим усе, поки не буде доведено, що воно неможливе» [6, с. 6]. Пошук нових ідей та нових ресурсів у неможливому та відмінному видається можливим за умови ліквідації беззаперечного авторитету законів, які регламентують пізнавальні процеси, спрямовуючи їх у чітко окреслене русло міркувань. У такий спосіб, вважає Дж. Сорос, вони позбудуться інтелектуальної монополії і набудуть статусу інтелектуальної конкуренції [6, с. 7]. Дану позицію С. Клепко розглядає як мислення «проти». «Нове мислення – це мислення проти старого. Антидогматичне – проти протидогматичного. Раціональне – проти ірраціонального. Теоретичне, конкретне – проти емпіричного. Емпіричне – проти теоретичного. Конкретне – проте абстрактного. Індивідуальне – проти універсального... перелік опозицій «проти» можна продовжувати» [6, с. 1], – пише дослідник. Він звертає увагу на ту обставину, що сучасна навчальна діяльність такого типу мислення не терпить. У закладах освіти хіба-що на заняттях математики його використовують під час доведення від протилежного. У інших випадках від суб'єктів навчальної взаємодії вимагається мислити «за». Їх мисленнєві операції мають відбуватися за алгоритмами розв'язання задач, за зразками аналізу творів, за думкою вчителя, за концепціями авторів підручників, за текстами авторитетів і газет [6, с. 1].

Щоб мислити у ключі ймовірності необхідно спричинити хаос. Що означає спричинити хаос? С. Клепко у науковій розвідці «Організувати хаос у собі» дає відповідь на це запитання. Він вважає, що «хаос свідомості людини виражається у відсутності найменшого уявлення про те, що з нею діється в життєвому просторі, у переповненні свідомості такими ідеями, що заважають побачити реальний світ і власне життя, у втраті віри, що організація реальності тотожна організації розуму, у зневірі у математичному розумі як чудесному ключі, який дарує людині необмежену владу над оточуючим світом, у розумінні, що людське втікає від раціонального розуму, ніби вода з решета, у переконаннях, що наука не пояснює людські проблеми, що людина не володіє власними істинами, ясними і

твердими позиціями у жодному важливому питанні, у відчутті задоволеності взаємовідносинами між людиною і технікою, коли не тільки дитина, а й пересічна людина ледве розуміє, що вона робить, коли користується сучасними технологічними системами (синдром «чорного ящика»), і нарешті, у мішанині, інтерференції, синкретизмі (неістинному об'єднанні) картин світу у межах одного інтелекту...» [10, с. 4]. Цей хаос не руйнує людську особистість, а дозволяє розкрити її унікальну індивідуальність. У процесах мислення вона не заперечує своє *Я*, а, навпаки, акцентує на ньому свою увагу та інтерес. У результаті, як стверджує С. Клепко, освіта допомагає людині «народити танцюючу зірку, тобто осмислити себе і досягти своєї мети [10, с. 4].

Цікавою є позиція знаного американського психолога Джона Холта, який висловлюється за пріоритет природного способу мислення. Він переконаний, що кожна людина за своєю природою вміє мислити найбільш ефективним для себе способом. За умови, коли вона зустрічається з незнайомими явищами чи має справу з матеріалом, який не піддається чіткій класифікації й упорядкуванню аналітичний метод мислення не спрацьовує. «У таких умовах наш розум має діяти зовсім по-іншому. Звільнимо наш розум від стереотипів, почнемо вдумуватися у ситуацію, зберемо, можливо, побільше інформації і станемо терпеливо вичікувати, допоки із хаосу не викристалізується якась подібність порядку» [11], – пише американський психолог. Навпаки, намагаючись зрозуміти сенс речей, пізнати як вони працюють, здобути досвід тощо, людина не відгороджується від невідомого, заплутаного світу. Вона спостерігає за світом, «пробує його на зуб, мацає, зважує, нахилиє, складає, розбирає. Щоб дізнатися як працюють реальні речі, вона взаємодіє з ними» [11]. У цьому пізнавальному процесі людина демонструє спостережливість, відкритість, терпеливість, винахідливість тощо. Вона не боїться вдаватися до помилок, може переносити невизначеність й незнання у будь-яких кількостях. Вона позбавляється ілюзії, що можна взяти зображення чи структуру, яка виникає у нашій уяві на основі досвіду та знань й трансформувати у відповідну модель чи словесний образ. Результатом такого підходу є намагання загнати неповторну індивідуальність у прокрустове ложе стандарту; це позбавляє людину не лише розуміння й осмислення реалій світу, а й можливості її розвитку.

Висновки. Таким чином, в умовах ситуації перманентної процесуальності, що повсякчас вислизає від фіксації і відповідно від розуміння пріоритетним є формування нового мислення, яке спонукає розмірковувати не тільки раціонально, а й інтуїтивно, рефлексивно. Ці міркування спрямовуються не лише на те, якими є речі та явища, а й на те, якими вони можуть стати у майбутньому. Визначальним у процесі мислення є не концентрування уваги на спільному, тотожному, закономірному, а радше на відмінному, неповторному, одиничному. Культивування продуктивного мислення епохи-переходу можливе за умови ліквідації авторитету загальноприйнятих правил, приписів та стандартів.

Список використаної літератури

1. Жукова Е. А. Hi-Tech: феномен, функции, формы / Е. А. Жукова; под ред. И. В. Мелик-Гайказян. – Томск: Изд-во Томского госуд. пед. ун-та, 2007. – 376 с.
2. Горбунова Л. Номадизм як спосіб мислення та освітня стратегія. Стаття 2. Концепти та метафори / Людмила Горбунова // Філософія освіти. – 2010. – № 1-2. – С. 103-114.
3. Горбунова Л. Мислення у світі плюральності: проект трансверсального розуму В. Вельша / Людмила Горбунова // Філософія освіти. – 2012. – № 1-2 (11). – С. 92-109.
4. Філософський словник соціальних термінів / за заг. ред. В. П. Андрущенко. – Х.: Корвін, 2002. – 672 с.
5. Хайдеггер М. Что значит мыслить? / Мартин Хайдеггер // Разговор на проселочной дороге; пер. А. С. Солодовникова. – М.: Высшая школа, 1991. – С. 134-145 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.koob.ru
6. Сорос Дж. Я знаю, про що говорю... (Фрагменти з книги «Утвердження демократії») / Джордж Сорос // Постметодика. – 1996. – № 2(12). – С. 3-7.
7. Морен Э. К пропасти? / Эдгар Морен; пер. с франц. Г. Наумовой. – СПб.: Алетейя, 2011. – 136 с.
8. Горбунова Л. Номадизм як спосіб мислення та освітня стратегія. Стаття 1. Онтологічні засади

- номадичного мислення / Людмила Горбунова // Філософія освіти. – 2008. – №1-2 (7). – С. 45-60.
9. Вельш В. Наш постмодерний модерн / Вольфганг Вельш. – К.: Альтепрес, 2004. – 328 с.
  10. Клепко С. Ф. Організувати хаос у собі / С. Ф. Клепко // Постметодика. – 1996. – №2(12). – С. 4-7.
  11. Холт Дж. Залог детских успехов. Что умеют дети и не умеем мы / Джон Холт. – СПб.: Дельта, 1996. – 480 с.

References

1. Welsh, V. (2004). *Our postmodernistic modern*. Kyiv. Altepres (in Ukr.)
2. Gorbunova, L. (2012). Thinking in the world of plurality: the project of transversal reason. *Filosofia osvity (Philosophy of education)*, 1-2 (11), 92-109 (in Ukr.)
3. Gorbunova, L. (2008). Nomadism as a way of thinking and educational strategy. Article 1. Ontological principles of Nomadic thinking. *Filosofia osvity (Philosophy of Education)*, 1-2 (7), 45-60 (in Ukr.)
4. Gorbunova, L. (2010). Nomadism as a way of thinking and educational strategy. Article 2. Concepts and Metaphors. *Filosofia osvity (Philosophy of Education)*, 1-2, 103-114 (in Ukr.)
5. Zhukova, E. A. (2007). *Hi-Tech: phenomenon, functions, forms*. Tomsk: Publishing House of Tomsk State Pedagogical University (in Russ.)
6. Klepko, S. F. (1996). To organize chaos in itself. *Postmetodyka (Post-methodics)*, 2 (12), 4-7 (in Ukr.)
7. Moren, E. (2011). *To the abyss ?*. SPb.: Aleteya (in Russ.).
8. Soros, J. (1996). I know what I'm saying ... (Fragments from the book "Approval of Democracy"). *Postmetodyka (Post-methodics)*, 2 (12), 3-7 (in Ukr.)
9. *Philosophical Dictionary of Social Terms* (2002). Kharkiv. Corvin (in Ukr.)
10. Heidegger, M. (1991). What does it mean to think? Conversation on the country road, 134-145. Moscow: High School. Retrieved from: www.koob.ru (in Russ.)
11. Holt, J. (1996). *The Pledge of Children's Successes. What children can and we can not*. SPb.: Delta (in Russ.)

HANABA Svitlana Oleksandrivna,

Doctor of Sciences (Philosophy), Associate Professor,
Department of Philosophy Studies,
Kamyanets-Podilsky Ivan Ohienko
National University,
e-mail: Sveta_Ganaba@ukr.net

"REVOLUTION IN LEARNING": CHANGING PATTERNS OF THINKING

Abstract. *Introduction. The determinants of the development of the modern world are randomness, spontaneity, chaos, and probability. They attest not so much to the destruction of the established order, but to the creative potential in the formation of a new order and harmony. These circumstances require a person to think differently, the ability to creatively and flexibly respond to all changes, to rethink the acquired knowledge. In this connection, the problem of qualitative reform of education, in particular the search for new models of thinking, is being actualized. Purpose The purpose of the article is to outline the methodological principles and priorities of educational activity in the development of thinking, which is productive for a person of the modern age. Methods. Socio-cultural, systemic, structural-functional methods of analysis in their dialectical unity are used. Results. The process of thinking symbolizes the highest degree of human knowledge. A person learns to think by explaining the realities of being. The thinking is productive when its purpose is not only to explain the unknown, but also to find out incomprehensible and incredible in the known and obvious. This is the thinking of another order, which consists, above all, in overcoming the existing limits. In this way, it can reflect the changing nature of the realities of our time, their constant dynamics and variability. The amplification of these methodological landmarks and ideas in the educational sphere significantly changes its public purpose. Education is perceived as a sphere of constant production and review of knowledge, which always arise in fundamentally new conditions and are relevant in changing transition situations. In such a situation, thinking is no longer concentrated on the operation of only specific information. The purpose of education is not so much to teach them to think about things which they are, but what features they can acquire in the future. Originality: methodological benchmarks in the development of thinking are analyzed as a "united combination" in the practice of education. Conclusion. The cultivation of productive thinking is possible by the elimination of the authority of generally accepted rules, regulations and standards.*

Key words: *thinking, variability, modern world, sphere of education, reality.*

Одержано редакцією 10.03.2018